

Aseettomat naiset hävinneellä puolella

Tiina Lintunen: *Punaisten naisten tiet*. Otava 2017.

Vuoden 1918 tapahtumat ovat keskeisiä kansallisessa historiantutkimuksessa ja sitä koskevassa keskustelussa. Yksistään jo tapahtumille annettava nimi (kapina, vapaussota, luokkasota, kansalaislainsota, sisällissota) on herättänyt tutkimuksellisia, osin kiistanalaisiakin pohdintoja sen mukaan, mitä osaa ja näkökulmaa tapahtumista halutaan painottaa. Esko Salmisen sisällissotaa koskevasta keskustelusta kertovan kirjan nimeä (*Päättymätön sota 1918: sisällissota julkisessa sanassa 1917–2007*) siteeraten vuoden 1918 sodasta on tullut ”loputon taisto”, josta tuntuu löytyvän yhä tarkasteltavaa ja aiemmin vähemmälle huomiolle jääneitä aihealueita.

Tämä henki on toki paikallaan, sillä vähemmälle huomiolle jääneitä alueita löytyykin oikeasti. Esimerkiksi vasta vuonna 2014 julkaistiin lasten osuutta sisällissodassa tarkasteleva Tuulikki Pekkalaisen kirja *Lapset sodassa 1918*. Hiukan vastaavasti olemme saaneet odottaa tälle vuosituhannele asti tieto-

kirjoja, joissa käsiteltäisiin enemmän naisten osuutta vuoden 1918 tapahtumissa. Niitä onkin julkaistu jo muutamia. Eniten asiaa ovat käsitelleet Tauno Tukkinen ja Tuomas Hoppu punaisia naiskaarteja ja -komppanioita koskeissa tutkimuksissaan.

Tiina Lintusen tuore kirja laajentaa näkökulmaa punakaartien toimintaan aseettomina osallistuneiden naisten puolelle. Teos perustuu Lintusen vuonna 2015 julkaistuun väitöskirjaan, jossa hän tarkastelee valtiorikosoikeuteen vuonna 1918 joutuneiden Porin seudun naisten sota-aikaista toimintaa, tuomioita ja myöhempiä elämänvaiheita.

Enimmäkseen avunantajina

Päähuomion kirjassa saavat Porissa ja sen lähetyksillä aseettomissa tehtävissä punaisten puolella toimineet naiset. Heidän elämänsä kuvaan kronologisesti punakaartilaisajan ja sen jälkeisten vaiheiden osalta, joihin kuului pidätys, mahdollinen leirivankusaika, oikeuskäsittely, mahdollinen rangaistus ja myöhempi elämä. Pääpaino on heidän vaiheidensa tutkimisessa yleisellä tasolla, mutta esiin on otettu myös muutamia yksilöllisiä elämäntarinoita.

Naisten taustoista piirtyy seikkaperäinen kuva oppisivistyksen ja ammatin suhteen. Työläistäusta oli tuolloista valtakunnallista keskiarvoa suurempi, koska Pori oli maan teollistunein kaupunki väkilukuun suhteutettuna. Punakaartiin liittymisen motiiveja pohdiskellaan erittäin aiheellisesti, sillä historiallinen todellisuuskään ei ole koskaan mustavalkoinen. Aatteellinen innostus on saattanut olla joissain tapauksissa syynä, mutta aineelliset tekijät, eli nälkä, puute ja työttömyys ovat vaikuttaneet yhtä lailla taustalla, toisinaan jopa aatteellisuutta voimakkaammin.

Unohtaa ei sovi myöskään sosiaalista painetta, jonka ovat saaneet aikaan esimerkiksi ystävien, työtoverien ja perheenjäsenten liittyminen punakaartiin. Lintunen

huomauttaa osuvasti, että useat naiset tottelivat lähellään olleita mieshahmoja ajan patriarkaalisessa hengessä. Tärkeä huomio on sekin, että lopullinen syiden kudelma jää aina avoimeksi, koska pidätysten jälkeisissä kuulustelutilaisuuksissa vangitut naiset koettivat kertoa motiiveistaan itselleen edullisella tavalla.

Pakomatulle lähteneitä naisia odotti karu vankileirikokemus, jota on käsitelty jo aiemmin tutkimusten lisäksi suomalaisessa kaunokirjallisuudessa ja elokuvissa. Kirjassa käsitellyt naiset olivat toki siinä mielessä onnekkaita, että heistä 91 % saattoi palata ehdonalaiseen vapauteen tuomion saamisen jälkeen. Tyypillisin oli syyte avunannosta valtiopetokseen, joka ei ollut syytteenä yhtä raskas kuin valtiopetokseen osallistuminen. Arkistolähteisiin perustuvat sitaatit naisten saamista rikosoikeudellisista arvioista ovat myös kiinnostavaa luettavaa. Kokonaiskuva rikastuu, kun tässä yhteydessä otetaan esiin oikeuselimille toimitetut myönteiset puoltolausekunnat, jotka saattoivat olla perheenjäsenten tai muiden vaikutusvaltaisten henkilöiden käsialaa. Tämän vastapainona annettiin kielteisiäkin lausuntoja, jotka tulivat esimerkiksi vangitun tovereilta tai kotipaikkakunnan kaunaisilta ihmisiltä.

Lintusen tutkimuksessa käsitellyistä naisista noin kaksi kolmasosaa sai tuomion avunannosta valtiopetokseen. Tuomituista kaikki saivat lopulta ehdollisen vankeusrangaistuksen, kun ehdottomatkin tuomiot muutettiin uusuituilla oikeudellisilla päätöksillä tällaisiksi. Raskauttavat asianhaarat tuntuvat tämän hetken näkökulmasta osin omituisilta, mutta ovat tietyllä tapaa johdonmukaisia omassa ajallisessa kontekstissaan. Sairaanhoidettiin suhtauduttiin ankarasti, mutta tässä löytyy selitys siitä, että heidän katsottiin hoitaneen punakaartilaisia takaisin taistelukuntoon. Hallinnollisissa tai poliittisissa tehtävissä toiminta raskauttavana tekijänä ei tunnu sen

sijaan yllättävältä, enempää kuin luokittelu ”kiihottajaksi”. Puna-kaartiin liittymisaika ja naisen ikä eivät toimineet lieventävinä asianhaarina. Kuten tekijä muistuttaa, tuohon aikaan 15-vuotiaasta ei pidetty täysin vastuuttomana lapsesta, koska monet työläistäustaiset työtökkin olivat jo töissä kotinsa ulkopuolella. Edes äitiys ei toiminut lieventävänä asianhaarana, koska voittaneen näkökulmasta punaiset naiset olivat kelvottomia äitejä.

Sisällissodan jälkeinen elämä

Kokonaiskuva naisista ei olisi täydellinen, ellei teoksessa käsiteltäisi myös heidän myöhempiä elämänsä. Naisten elämää ja asemaa kuvataan tässä yhteydessä ajan viitekehyksestä ja sen normeistakin käsin. Punaisen puolella olleita naisia oli helppo halveksua, koska valtiolliseen petokseen osallistumisen lisäksi he olivat tahranneet kansakuntaa loukkaamalla ajan moraaliala ja eettisiä ihanteita, joihin kuului naisten osalta hyvä äitiys, siveellisyys ja kotiasioista huolehtiminen. Ajan patriarkaalisessa ilmapiirissä naisten pahat teot olivat paljon tuomitavampia kuin miesten vastaavat. Onneksi tuodaan myös esiin, ettei todellisuus ollut täysin mustavalkoinen. Virallisissa vetoomuksissa työnantajilta toivottiin armollisuutta vapautetuille punavangeille ja naistenkin oloja koetettiin kohentaa mahdollisuuksien mukaan. Jotkin työnantajat olivat valmiita ottamaan punakaartin toimintaan osallistuneet naiset takaisin entisinä työntekijöinä. Sosiaalinen epätasa-arvo esimerkiksi punaisen lesken ja valkoisen lesken välillä oli kuitenkin ilmeinen ja sitä pidettiin yllä jopa instituutioiden voimin.

Osa naisista jatkoi vasemmistolaisista poliittisista toimintaa sodan jälkeen ja Etsivä keskuspoliisi oli kiinnostunut joistakin naisista arkistosta sittemmin löytyneiden henkilökorttien perusteella. Naiset saivat kestää poliittisen paikallistoimintansa ajoittaista häirintää suojeluskuntalaisten, myöhemmin

lapuanliikkeen miesten taholta. Pääsääntöisesti maailmansotien välinen aika oli kuitenkin kansallisen eheyttämisen aikaa, josta punaisella puolella olleet naisetkin pääsivät osallisiksi. He elivät muiden tapaan tavallista arkista elämänsä.

Myöhempi aika toi vielä sosiaalisia kädenojennuksia valtiovaltan taholta. Jatkosodan aikana punalesket saivat mahdollisuuden hakea eläkettä, mikäli he pystyivät todistamaan miehensä menehtyneen vuoden 1918 tapahtumien johdosta. Vankilassa tai vankileireillä olleille tuli puolestaan vuonna 1973 mahdolliseksi hakea valtiolta hyvitystä kertaluontoisena korvauksena. Tämä kädenojennus tuli tosin myöhään, sillä suurin osa korvaukseen oikeutetuista oli jo kuollut. Lintunen lisää tähän, että kaikki eivät edes tienneet, osanneet tai jaksaneet enää hakea korvausta. Syynä saattoi olla haluttomuuskin, mikäli vuoden 1918 tapahtumiin palaaminen tuntui kipeältä.

Kokonaiskuvan rikastusta

Lintusen väitöskirjatutkimuksella ja siitä tehdyllä tietokirjalla on merkittävä arvo sisällissodan historiallisen kuvan rikastajana. Naisten osuutta käsittelevää tutkimusta tarvitaan, sillä myytit ”punikkiämmistä” ja ”susinartuista” ovat eläneet sitkeästi meidän päiviimme asti leimaten punaisella puolella olleita naisia. Niitä ennakkokäsityksiä on edelleen murrettava, sillä naiset olivat sisällissodassa paljon muutakin kuin vain aseiden kätteensä ottaneita sotureita. Tässä mielessä kirja on erittäin perusteltu ja paikallaan. Pidän ansiokkaana sitäkin, että Lintunen tarkastelee käytännössä koko ajan naisten toimintaa ajallisesta viitekehystä käsin, jolloin huomioidaan heihin kohdistetut ihanteet ja normit ja sosiaalis-yhteiskunnalliset rakenteet, jotka määrittivät heidän elämänsä ja toimintaansa.

Tutkimus toi onnistuneesti esiin uusiakin asioita. Opin, että punaisten puolellakin sotiviin naispuoli-

siin kaartilaisiin suhtauduttiin aluksi epäillen ja paheksuen, mutta myöhemmin heitä alettiin ihaila ja pitää suorastaan työväenluokan pelastajina. Kapinan kukistamisen jälkeen esitettiin mielipiteitä proletariaattiin kuuluvien sterilisoinnista ja vankien lähettämisestä jopa Saksaan uudelleenkasvattamista varten, koska Suomen kaltaisen pienen ja nuoren valtion resurssien ei katsottu riittävän. Saksan häviö ensimmäisessä maailmansodassa vei pois nopeasti nämä ajatukset. Lintusen mainitseman, Pertti Haapalalta peräisin olevan näkemyksen mukaan Suomi olisi ollut joka tapauksessa ainoa maa, jossa hävinnyt osapuoli sai sisällissodan jälkeen juuri ne oikeudet, joita se oli kapinan avulla itselleen vaatinut.

En löydä teoksesta paljonkaan kriittistä huomautettavaa. Jos johonkin haluaisi kiinnittää huomiota, niin alkuosan pieneen poukkoiluuteen. Tuntui hieman epä johdonmukaiselta, että tuomioistuimessa syytettyinä olleiden naisten elämänvaiheiden tarkastelun jälkeen pompataan yhtäkkiä taaksepäin kapinakevään tapahtumiin Porissa, eli miten punaiset ottivat vallan kaupungissa ja sen lähiseudulla. Mietin sitäkin, menneenkö sisällissodan jälkeisen poliittisen toiminnan kuvailun yksityiskohdissa hiukan sivupuolelle itse pääasiasta, eli naisten kohdalta. Onneksi tämän jälkeen palataan kuitenkin pian takaisin pääraiteille. Lintunen on valinnut Etsivän keskuspoliisin seuraamista naisista kolme esimerkkitapausta lähempään tarkasteluun, koska he ”ovat hyvin kiinnostavia henkilöitä”. Tässä yhteydessä olisi voinut mainita senkin, miksi ja millä tavalla he ovat kiinnostavia.

Tutkimuksena Lintusen teos edustaa hänen itsensäkin julkituomia näkemyksiä lainaten 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa alkaneita suuntauksia, joissa vuoden 1918 sodasta on alettu tuoda esiin paikallishistoriallisia ja alueperspektiivisiä näkökulmia, sekä ”laajemmin erilaisia sotaan liittyviä ilmiöitä, kuten arkea, tunteita,

myyttejä ja väkivaltaa”. Tutkimuksessa on alettu tarkastella entistä enemmän tavallista ihmistä ja hänen kokemustaan. Tämän avulla saadaan selville monia yhtäaikaista todellisuuksia, jotka ovat vaikuttaneet myös sisällissodassa.

On ymmärrettävää, että pian sadan vuoden takaisen kansallisen murhenäytelmämme tutkiminen voi tuntua joistain vanhojen haavojen auki repimiseltä. Lintunen mainitseeekin, että vuoden 1918 tapahtumat voivat herättää yhä kipeitä muistoja ja haluttomuutta puhua asioista, jos esimerkiksi oma edesmennyt vanhempi on ollut punaisella puolella. Ylipäänsä sisällissota on kansallisessa keskustelussamme edelleen hiukan arka ja tunteita nostattava asia, jossa sodan nimestä, luonteesta ja myötätuntoa saavista osapuolista ei vallitse aina yksimielisyyttä. Mielestäni kuitenkin kaikki tutkimus asiaa kohtaan on osa kansallista terapiaa, jota selvästi vielä tarvitaan. Tässä mielessä Lintunen on ollut erittäin hyvällä asialla.

AKI ALANKO

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja historian erikoistunut freelance-kriitikko ja -toimittaja.